UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (suuri jaosto)

14 päivänä syyskuuta 2010 *

Asiassa C-550/07 P,

jossa on kyse Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 56 artiklaan perustuvasta valituksesta, joka on pantu vireille 30.11.2007,

Akzo Nobel Chemicals Ltd, kotipaikka Hersham (Yhdistynyt kuningaskunta), ja

Akcros Chemicals Ltd, kotipaikka Hersham,

edustajinaan avocate M. Mollica, sittemmin avocat M. van der Woude ja advocaat C. Swaak,

valittajina,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

joita tukevat

Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta, asiamiehinään V. Jackson ja E. Jenkinson, avustajanaan barrister M. Hoskins,

Irlanti, asiamiehenään D. O'Hagan, avustajanaan M. Collins, SC, prosessiosoite Luxemburgissa, ja

Alankomaiden kuningaskunta, asiamiehinään C. Wissels, Y. de Vries ja M. de Grave,

väliintulijoina muutoksenhakuasteessa,

ja jossa valittajien vastapuolena ja muina osapuolina ovat

Euroopan komissio, asiamiehinään F. Castillo de la Torre ja X. Lewis, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

Conseil des barreaux européens, kotipaikka Bryssel (Belgia), edustajanaan J. Flynn, QC,

Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, kotipaikka Haag (Alankomaat), edustajinaan advocaat O. Brouwer ja advocaat C. Schillemans,

European Company Lawyers Association, kotipaikka Bryssel, edustajinaan advocaat M. Dolmans, advokat K. Nordlander ja solicitor J. Temple Lang,

American Corporate Counsel Association (ACCA) – European Chapter, kotipaikka Pariisi (Ranska), edustajanaan Rechtsanwalt G. Berrisch solicitor D. Hullin valtuuttamana, ja

International Bar Association, kotipaikka Lontoo (Yhdistynyt kuningaskunta), edustajinaan avocat J. Buhart ja avocat I. Michou,

väliintulijoina ensimmäisessä oikeusasteessa,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (suuri jaosto)

toimien kokoonpanossa: presidentti V. Skouris, jaostojen puheenjohtajat A. Tizzano, J. N. Cunha Rodrigues, K. Lenaerts, J.-C. Bonichot, R. Silva de Lapuerta (esittelevä tuomari) ja E. Levits sekä tuomarit A. Rosas, U. Lõhmus, M. Safjan ja D. Šváby,

julkisasiamies: J. Kokott,
kirjaaja: johtava hallintovirkamies L. Hewlett,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 9.2.2010 pidetyssä istunnossa esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 29.4.2010 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Akzo Nobel Chemicals Ltd (jäljempänä Akzo) ja Akcros Chemicals Ltd (jäljempänä Akcros) vaativat valituksellaan Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-125/03 ja T-253/03, Akzo Nobel Chemicals ja Akcros Chemicals vastaan komissio, 17.9.2007 antaman tuomion (jäljempänä

valituksenalainen tuomio) kumoamista siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi Akzon yrityslakimiehen kanssa käydyn kirjeenvaihdon luottamuksellisuuden suojaa koskevan vaatimuksen.

I Unionin oikeus

2 Perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan täytäntöönpanosta 6.2.1962 annetun ensimmäisen neuvoston asetuksen N:o 17 (EYVL 1962, 13, s. 204) 14 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Komissio voi – – [SEUT 105] artiklan sekä [SEUT 103] artiklan nojalla annettuihin säännöksiin perustuvien tehtäviensä suorittamiseksi ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin yrityksiä ja yritysten yhteenliittymiä koskeviin tutkimuksiin.

Tätä tarkoitusta varten komission valtuuttamilla virkamiehillä on oikeus:

a) tutkia kirjanpitoa ja muita liikeasiakirjoja;

b) ottaa jäljennöksiä ja otteita kirjanpidosta ja muista liikeasiakirjoista;

c) vaatia suullisia selvityksiä paikalla;

d) päästä yrityksen kaikkiin tiloihin, sen kaikille alueille ja sen kaikkiin kulkuneuvoihin.

2. Komission virkamiehillä, jotka on valtuutettu suorittamaan näitä tutkimuksia, on oikeus käyttää toimivaltaansa esitettyään kirjallisen valtuutuksen – –

3. Yritysten ja yritysten yhteenliittymien on alistuttava komission päätöksellään määräämiin tutkimuksiin. Päätöksessä on mainittava tutkimuksen kohde ja tarkoitus, määrättävä päivä, jona tutkimus alkaa, sekä ilmoitettava – – seuraamuksista ja oikeudesta hakea muutosta päätökseen [unionin] tuomioistuimelta.

– –”

II Tosiseikat

3 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tiivisti valituksenalaisessa tuomiossa olennaiset tosiseikat seuraavasti:

”1 Komissio teki 10.2.2003 päätöksen K(2003) 559/4, jolla muutetaan 30.1.2003 tehtyä päätöstä K(2003) 85/4, jossa määrättiin muun muassa Akzo – – ja Akcros – – sekä näiden tytäryhtiöt alistumaan – – asetuksen N:o 17 – – 14 artiklan 3 kohdan perusteella tarkastuksiin, joissa pyrittiin etsimään todisteita mahdollisista

kilpailua rajoittavista menettelytavoista (jäljempänä yhdessä tarkasteltuna tarkastuksen määräämistä koskeva päätös).

2 Komission virkamiehet tekivät 12.2. ja 13.2.2003 Office of Fair Tradingin (OFT, Yhdistyneen kuningaskunnan kilpailuviranomainen) edustajien avustamana tarkastuksen määräämistä koskevan päätöksen perusteella tarkastuksen kantajien toimitiloissa, jotka sijaitsevat Ecclesissä, Manchesterissa (Yhdistynyt kuningaskunta). Tämän tarkastuksen kuluessa komission virkamiehet jäljensivät huomattavan määrän asiakirjoja.

3 Näiden toimenpiteiden aikana kantajien edustajat ilmoittivat komission virkamiehille, että tietyt aineistoon sisältyvät asiakirjat saattoivat kuulua asianajajien ja asiakkaiden välisen yhteydenpidon luottamuksellisuuden suojan (legal professional privilege eli LPP) [jäljempänä myös asianajajasalaisuuden suoja] piiriin.

4 Komission virkamiehet ilmoittivat tällöin kantajien edustajille, että heidän oli tarpeen tarkastella kyseisiä asiakirjoja pintapuolisesti, jotta he voisivat muodostaa oman mielipiteensä siitä, millaista suojaa kyseisten asiakirjojen on mahdollisesti saatava. Kun asiasta oli keskusteltu pitkään ja kun komission ja OFT:n virkamiehet olivat muistuttaneet kantajien edustajia tarkastustoimenpiteiden estämisestä aiheutuvista seuraamuksista, päätettiin, että tarkastusta suorittavan ryhmän esimies tarkastelee kyseisiä asiakirjoja pintapuolisesti niin, että kantajien edustaja on hänen vierellään.

5 Kun kantajien edustajien osoittamassa aineistossa olevia asiakirjoja tarkasteltiin, erimielisyyttä syntyi viidestä asiakirjasta, joita komissio lopulta käsitteli kahdella eri tavalla.

– –

8 Kolmas erimielisyyden kohteena oleva asiakirja koostuu joukosta [Akcrosin] toimitusjohtajan käsin kirjoittamia muistiinpanoja, jotka hän on kantajien väitteiden mukaan laatinut alaistensa kanssa käymien keskustelujen yhteydessä ja joita on käytetty A-sarjaan kuuluvan koneella kirjoitetun muistion laatimisessa. Kaksi viimeistä asiakirjaa ovat [Akcrosin] toimitusjohtajan ja [Akzossa] kilpailuoikeudellisia asioita ohjaavan S:n välisiä sähköpostiviestejä. S on Alankomaiden asianajajaluetteloon merkitty asianajaja, joka oli asian tosiseikkojen tapahtuma-aikaan myös [Akzon] lakiasiainosaston työntekijä ja näin ollen vakituisessa työsuhteessa tähän yritykseen.

9 Tarkasteltuaan näitä kolmea viimeksi mainittua asiakirjaa ja saatuaan kantajien selvityksen tarkastusta suorittavan ryhmän esimies katsoi olevan varmaa, etteivät asiakirjat kuuluneet asiakkaiden ja asianajajien välisen yhteydenpidon luottamuksellisuuden suojan piiriin. Tämän vuoksi hän teki niistä jäljennökset ja liitti nämä jäljennökset muuhun asiakirja-aineistoon laittamatta niitä sinetöitävään kirjekuoreen. Kantajat ovat kutsuneet näitä kolmea asiakirjaa B-sarjan asiakirjoiksi.

10 Kantajat lähettivät 17.2.2003 komissiolle kirjeen, jossa ne esittivät selvityksen syistä, joiden vuoksi ne katsoivat, että asianajajien ja asiakkaiden välisen yhteydenpidon luottamuksellisuuden suoja koski – – B-sarjan asiakirjoja.

11 Komissio ilmoitti kantajille 1.4.2003 päivätyllä kirjeellä, ettei se voinut kantajien 17.2.2003 päivätyssä kirjeessä esiin tuomien seikkojen perusteella katsoa, että kyseessä olevat asiakirjat todella kuuluivat asianajajien ja asiakkaiden välisen yhteydenpidon luottamuksellisuuden suojan piiriin. Komissio ilmoitti tässä samassa kirjeessä kuitenkin kantajille, että nämä voivat esittää huomautuksia näistä alustavista päätelmistä kahden viikon kuluessa, minkä jälkeen komissio tekisi lopullisen päätöksen.

– –

14 Komissio teki 8.5.2003 päätöksen K(2003) 1533 lopullinen, jolla se hylkäsi asianajajien ja asiakkaiden välisen yhteydenpidon luottamuksellisuuteen perustuvaa riidanalaisten asiakirjojen suojaa koskevan kantajien pyynnön asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan perusteella (jäljempänä 8.5.2003 tehty hylkäyspäätös). Kyseisen päätöksen 1 artiklassa komissio hylkäsi kantajien pyynnön, jossa ne vaativat, että – – B-sarjaan kuuluvat asiakirjat palautetaan niille ja että komissio vahvistaa tuhonneensa kaikki hallussaan olevat jäljennökset näistä asiakirjoista. – –

– –

18 – – Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentin esittämän pyynnön perusteella komissio toimitti 8.9.2003 presidentille luottamuksellisesti jäljennöksen B-sarjan asiakirjoista – –.”

III Asian käsittelyn vaiheet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio

4 Valittajat vaativat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa 11.4.2003 ja 4.7.2003 nostamillaan kahdella kanteella ensinnäkin yhtäältä sen 10.2.2003 tehdyn komission päätöksen K(2003) 559/4 kumoamista ja tarvittaessa sen 30.1.2003 tehdyn komission päätöksen K(2003) 85/4 kumoamista, joissa määrättiin Akzo ja Akcros sekä niiden tytäryhtiöt asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan perusteella alistumaan tarkastuksiin (asia COMP/E-1/38.589), ja toisaalta sitä, että komissio määrätään palauttamaan kyseisen tarkastuksen yhteydessä luovutetut asiakirjat ja että sitä kielletään käyttämästä niiden sisältöä (asia T-125/03); toiseksi valittajat vaativat 8.5.2003 tehdyn hylkäyspäätöksen kumoamista (asia T-253/03).

5 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti valituksenalaisella tuomiolla tarkastuksen määräämistä koskevasta päätöksestä nostetun kumoamiskanteen (asia T-125/03) tutkimatta ja hylkäsi 8.5.2003 tehdystä hylkäyspäätöksestä nostetun kumoamiskanteen (asia T-253/03) perusteettomana.

IV Asianosaisten ja muiden osapuolten vaatimukset

6 Akzo ja Akcros vaativat, että unionin tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi asianajosalaisuuden suojaa koskevan vaatimuksen Akzon yritystslakimiehen kanssa käydyn yhteydenpidon osalta

– kumoaa 8.5.2003 tehdyn hylkäyspäätöksen siltä osin kuin siinä kieltäydyttiin palauttamasta Akzon yrityslakimiehen kanssa käytyä sähköpostikirjeenvaihtoa (joka kuuluu B-sarjan asiakirjoihin) ja

– velvoittaa komission korvaamaan tästä valituksesta ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydystä oikeudenkäynnistä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut siltä osin kuin ne koskevat tässä valituksessa esitettyä valitusperustetta.

7 Ensimmäisessä oikeusasteessa väliintulijana ollut Conseil des barreaux européens vaatii, että unionin tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kieltäytyi toteamasta, että Akzon ja S:n välinen yhteydenpito kuuluu asianajosalaisuuden suojan piiriin, ja kumoaa 8.5.2003 tehdyn hylkäyspäätöksen tältä osin tai vaihtoehtoisesti, mikäli unionin tuomioistuin katsoo, ettei asian käsittely ole sellaisessa vaiheessa, että se voisi ratkaista valituksen, palauttaa asian unionin yleiseen tuomioistuimeen, ja

– velvoittaa komission korvaamaan tästä valituksesta ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydystä oikeudenkäynnistä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut siltä osin kuin ne koskevat tässä valituksessa esitettyjä seikkoja.

8 Ensimmäisessä oikeusasteessa väliintulijana ollut Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten vaatii, että unionin tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi Akzon esittämän kanneperusteen, joka koskee sitä, että Akcrosin toimitusjohtajan ja Akzon yrityslakimiehenä toimivan asianajajan väliseen

kahteen sähköpostiviestiin jätettiin soveltamatta asianajosalaisuuden suojaa koskevaa unionin oikeuden periaatetta kyseisen yrityslakimiehenä toimivan asianajajan ja Akzon välisen työsuhteen vuoksi, ja

– velvoittaa komission korvaamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydystä oikeudenkäynnistä ja tästä valituksesta aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

9 Ensimmäisessä oikeusasteessa väliintulijana ollut European Company Lawyers Association vaatii, että unionin tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, ettei Ackrosin ja Akzon lakiasiainosaston työntekijän välinen yhteydenpito kuulunut asianajosalaisuuden suojan piiriin, ja

– velvoittaa komission korvaamaan sille aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

10 Ensimmäisessä oikeusasteessa väliintulijana ollut American Corporate Counsel Association (ACCA) – European Chapter vaatii, että unionin tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi vaatimuksen asianajosalaisuuden suojan ulottamisesta Akzon yrityslakimiehen kanssa vaihdettuihin sähköpostiviesteihin (jotka kuuluvat B-sarjan asiakirjoihin)

– kumoaa 8.5.2003 tehdyn hylkäyspäätöksen siltä osin kuin siinä kieltäydytään palauttamasta valittajille kopioita näistä sähköpostiviesteistä tai toissijaisesti palauttaa asian unionin yleiseen tuomioistuimeen ja

– velvoittaa komission korvaamaan tästä valituksesta ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydystä oikeudenkäynnistä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut siltä osin kuin ne koskevat tässä valituksessa esitettyä valitusperustetta.

11 Ensimmäisessä oikeusasteessa väliintulijana ollut International Bar Association vaatii, että unionin tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin siinä evätään asianajosalaisuuden suoja Akzon ja S:n välillä vaihdettujen B-sarjaan kuuluvien sähköpostiviestien osalta, ja

– velvoittaa komission korvaamaan International Bar Associationille tästä valituksesta ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydystä oikeudenkäynnistä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut siltä osin kuin ne koskevat tässä valituksessa tarkasteltuja seikkoja.

12 Muutoksenhakuasteessa väliintulijoina olevat Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta, Irlanti sekä Alankomaiden kuningaskunta tukevat Akzon ja Akcrosin esittämiä vaatimuksia.

13 Komissio vaatii, että unionin tuomioistuin

– hylkää valituksen ja

– velvoittaa valittajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

V Valituksen tarkastelu

A *Valituksen kohde*

14 Valitus koskee yksinomaan osaa B-sarjan asiakirjoista eli Akcrosin toimitusjohtajan ja S:n välistä kahta sähköpostiviestiä. Ajankohtana, jona tarkastukset suoritettiin valittajien liiketiloissa Yhdistyneessä kuningaskunnassa, S työskenteli Akzon, joka on Yhdistyneen kuningaskunnan oikeuden mukaan perustettu yhtiö, lakiasiainosastolla ja hänellä oli lupa toimia asianajajana Alankomaissa. Komissio otti kopiot näistä sähköpostiviesteistä asiakirja-aineistoon.

15 Komissio on todennut, ettei sen 11.11.2009 tekemä päätös, jolla määrättiin sakkoja menettelyssä, jonka yhteydessä Akzon ja Ackrosin liiketiloissa suoritettiin tarkastukset vuonna 2003 (asia COMP/38.589 – Lämmönkestäväksi tekevät aineet; SEC(2009) 1559 ja SEC(2009) 1560), perustunut näihin kahteen valituksenalaiseen sähköpostiviestiin, eivätkä valittajat ole esittäneet vastalauseita tältä osin. Komission väitettä,

jonka mukaan näistä sähköpostiviesteistä ei ole vaihdettu tietoja kansallisten kilpailuviranomaisten kanssa, ei ole myöskään kiistetty.

B *Valittajien oikeussuojan tarve*

1. Asianosaisten lausumat

16 Ensimmäiseksi komissiolla on epäilyksiä siitä, onko Akzolla ja Akcrosilla oikeussuojan tarvetta. Nämä kaksi sähköpostiviestiä eivät nimittäin täytä asiassa 155/79, AM & S Europe vastaan komissio, 18.5.1982 annetun tuomion (Kok., s. 1575, Kok. Ep. VI, s. 427) 21 ja 23 kohdassa mainittua asianajosalaisuuden suojan ensimmäistä edellytystä, jonka mukaan oikeudellista neuvontaa on pyydettävä ja sitä on annettava puolustautumisoikeuksien käyttämiseksi. Ensimmäinen sähköpostiviesti on vain pyyntö esittää huomautuksia kolmannelle osapuolelle lähetettävästä kirjeluonnoksesta. Toinen sähköpostiviesti sisältää pelkästään sanamuodon muutoksia.

17 Komission näkemyksen mukaan näitä kahta sähköpostiviestiä ei täten voida missään tapauksessa suojata, koska kyse ei ole asianajajan ja asiakkaan välisestä oikeudellisesta kirjeenvaihdosta.

18 Komissio väittää seuraavaksi, etteivät valittajat ole esittäneet, että valituksenalaiset asiakirjat täyttävät edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetun tuomion 21 ja 23 kohdassa mainitun asianajosalaisuuden suojaa koskevan ensimmäisen edellytyksen.

19 Komissio lisää lopuksi, että Akzon ja Akcrosin oikeussuojan tarve on lakannut viimeistään sen komission 11.11.2009 tekemän päätöksen tekoajankohtana, jolla valittajille määrättiin sakkoja.

20 Akzo ja Ackros vastaavat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei milloinkaan tutkinut näiden kahden sähköpostiviestin sisältöä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvisti 8.5.2003 tehdyn hylkäyspäätöksen sillä perusteella, etteivät kyseiset asiakirjat voineet kuulua asianajosalaisuuden suojan piiriin, koska niitä ei voitu pitää ulkopuolisen asianajajan kanssa käytynä yhteydenpitona. Mainitussa päätöksessä evättiin asianajosalaisuuden suoja pelkästään kyseisen asianajajan aseman perusteella eikä kyseisten asiakirjojen sisällön perusteella.

21 Akzo ja Akcros toteavat tämän perusteella, että kysymys siitä, täyttävätkö nämä kaksi sähköpostiviestiä ensimmäisen edellytyksen, joka vaaditaan asianajosalaisuuden suojan myöntämiseksi, on tosiseikkoja koskeva kysymys, johon ei ole vielä vastattu. Tätä kysymystä ei voida ratkaista käsiteltävänä olevassa menettelyssä, koska se on rajattu oikeuskysymyksiin.

2. Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

22 Jotta komission esittämään väitteeseen voidaan vastata, on syytä palauttaa mieliin, että oikeussuojan tarve on yksi tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä, jonka on oltava olemassa siihen saakka, kunnes tuomioistuin antaa ratkaisun pääasiassa (ks. yhdistetyt asiat C-373/06 P, C-379/06 P ja C-382/06 P, Flaherty ym. v. komissio, tuomio 17.4.2008, Kok., s. I-2649, 25 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

23 Oikeuskäytännössä on myös täsmennetty, että oikeussuojan tarve on olemassa, jos valituksen lopputulos voi tuottaa valittajalle etua (ks. asia C-277/01 P, parlamentti v. Samper, tuomio 3.4.2003, Kok., s. I-3019, 28 kohta; asia C-362/05 P, Wunenberger v. komissio, tuomio 7.6.2007, Kok., s. I-4333, 42 kohta ja asia C-503/07 P, Saint-Gobain Glass Deutschland v. komissio, määräys 8.4.2008, Kok., s. I-2217, 48 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

24 Nyt esillä olevassa asiassa komission väite, jonka mukaan Akcrosin toimitusjohtajan ja S:n väliset kaksi sähköpostiviestiä eivät selvästikään voi kuulua asianajosalaisuuden suojan piiriin, ei voi vaikuttaa valittajien oikeussuojan tarpeeseen. Tällainen väittämä, jonka tarkoituksena on osoittaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi perustellusti, etteivät kyseiset kaksi sähköpostiviestiä kuulu asianajosalaisuuden suojan piiriin, ei nimittäin koske tutkittavaksi ottamisen edellytyksiä vaan valituksen asiakysymyksen ratkaisemista.

25 Komission esittämästä näkemyksestä, jonka mukaan valittajien oikeussuojan tarve tämän muutoksenhakumenettelyn jatkamiseen olisi lakannut edellä mainitun 11.11.2009 päivätyn päätöksen tekemisen vuoksi, on muistutettava, että komissio hylkäsi 8.5.2003 tehdyllä hylkäyspäätöksellä, jota valituksenalainen tuomio koskee, valittajien vaatimukset muun muassa siitä, että Akcrosin toimitusjohtajan ja S:n väliset kaksi sähköpostiviestiä palautetaan valittajille, sekä siitä, että komissio vahvistaa tuhonneensa kaikki hallussaan olevat kopiot näistä asiakirjoista. Asianajosalaisuuden suojan mahdollinen loukkaaminen tarkastuksen yhteydessä ei tapahdu silloin, kun komissio perustaa asiaratkaisunsa suojattuun asiakirjaan, vaan asianajosalaisuuden suojaa loukataan jo siitä lähtien, kun komission virkamies ottaa tällaisen asiakirjan haltuunsa. Valittajien oikeussuojan tarve säilyy näin ollen ainakin niin kauan kuin komissiolla on hallussaan 8.5.2003 tehdyssä hylkäyspäätöksessä tarkoitetut asiakirjat tai kopiot niistä.

26 Akzolla ja Akcrosilla on näin ollen oikeussuojan tarve esillä olevassa asiassa.

C *Asiakysymys*

27 Akzo ja Akcros vetoavat valituksensa tueksi kolmeen valitusperusteeseen, joista ensimmäinen on ensisijainen ja muut kaksi toissijaisia valitusperusteita.

28 Kaikki valitusperusteet koskevat valituksenalaisen tuomion 165–180 kohtaa. Valittajat väittävät lähinnä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin menetteli virheellisesti, kun se epäsi kahdelta S:n kanssa vaihdetulta sähköpostiviestiltä asianajosalaisuuden suojan.

29 Koska ensimmäisessä oikeusasteessa väliintulijana ollut European Company Lawyers Association ja unionin tuomioistuimessa väliintulijana oleva Irlanti ovat väittäneet, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin loukkasi omaisuudensuojaa sekä ammatin harjoittamisen vapautta valituksenalaisella tuomiolla, on syytä todeta, etteivät Akzo ja Ackros ole vedonneet näihin perusteisiin ensimmäisessä oikeusasteessa. Näin ollen nämä väitteet on jätettävä tutkimatta.

1. Ensimmäinen valitusperuste

30 Akzon ja Akcrosin ensimmäinen valitusperuste perustuu kahteen väitteeseen. Akzo ja Ackros katsovat ensimmäiseksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tulkitsi virheellisesti asianajosalaisuuden suojan toista edellytystä, joka koskee sen asianajajan ammatillista asemaa, jonka kanssa viestejä on vaihdettu, sellaisena kuin tästä edellytyksestä on lausuttu edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetussa tuomiossa, ja ne katsovat toiseksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin loukkasi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta tällä tulkinnalla.

31 Komissio väittää, ettei tämä valitusperuste ole perusteltu.

a) Ensimmäinen väite

i) Asianosaisten ja väliintulijoiden lausumat

32 Akzo ja Akcros väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin menetteli virheellisesti valituksenalaisen tuomion 166 ja 167 kohdassa, kun se tulkitsi edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annettua tuomiota ”kirjaimellisesti ja valikoivasti” siltä osin kuin se liittyy asianajosalaisuuden suojan toiseen edellytykseen, joka koskee asianajajan asemaa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt tulkita tätä edellytystä ”teleologisesti” ja todeta, että valituksenalainen yhteydenpito kuului kyseisen periaatteen suojan piiriin.

33 Akzo ja Akcros toteavat, että edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetun tuomion 21 kohdasta luettuna yhdessä kyseisen tuomion 24 kohdan kanssa ilmenee, ettei oikeuskäytännön mukaan työsuhde välttämättä merkitse asianajajan riippumattomuuden puuttumista.

34 Akzo ja Akcros sekä useat väliintulijat korostavat, ettei asianajajan riippumattomuuden edellytystä voida tulkita niin, että yrityslakimiehet eivät voi olla riippumattomia. Yrityslakimies, joka on hyväksytty asianajajaksi, on jo hänen ammattieettisten ja ammatillisten kurinpidollisten velvoitteidensa perusteella yhtä riippumaton kuin ulkopuolinen asianajaja. Takeet, jotka koskevat ”advocaat in dienstbetrekkingin” eli Alankomaiden oikeuden mukaan työsuhteessa olevan asianajajan riippumattomuutta, ovat lisäksi erityisen laajat.

35 Akzo ja Akcros huomauttavat, että esillä olevaan asiaan sovellettavien ammattieettisten ja ammatillisten kurinpidollisten sääntöjen vuoksi työsuhdetta on pidettävä yhteensopivana riippumattoman asianajajan käsitteen kanssa. Valittajien mukaan sopimuksessa, jonka S oli tehnyt sen yrityksen kanssa, jonka palveluksessa hän oli, määrättiin, että S:n on harjoitettava lakimiestointa riippumattomasti ja hänen on pidättäydyttävä kaikista toimista, jotka voivat vaikuttaa näiden tehtävien suorittamiseen. Kyseisessä sopimuksessa annetaan myös S:lle lupa noudattaa kaikkia Alankomaiden asianajajaliiton asettamia ammatillisia velvoitteita.

36 Akzo ja Akcros lisäävät, että esillä olevassa asiassa kyseessä olevaa työsuhteista asianajajaa velvoittavat käytännesäännöt ja hänen toimiaan valvoo Alankomaiden asianajajayhteisö. Lisäksi on säädetty tietyistä lisätakeista, joiden tarkoituksena on ratkaista puolueettomasti yrityksen ja sen yrityslakimiehenä toimivan asianajajan välillä olevat mahdolliset mielipide-erot.

37 Komissio toteaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sovelsi asianajosalaisuuden suojan periaatetta asianmukaisesti. Edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetun tuomion 24–26 kohdasta käy nimittäin ilmi, että välttämätön perustavanlaatuinen edellytys sille, että yhteydenpitoa asianajajaan voidaan suojata mainitun periaatteen nojalla, on se, ettei asianajaja ole työsuhteessa asiakkaaseensa.

38 Komissio katsoo siten, että jos tarkoituksena olisi ollut, että asianajosalaisuuden suojaa sovelletaan myös yhteydenpitoon niiden asianajajien kanssa, jotka ovat työsuhteessa neuvoa pyytävään henkilöön, toisen edellytyksen soveltamisalaa ei olisi rajoitettu edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetun tuomion 21 kohdasta ilmenevällä tavalla.

39 Komissio korostaa, että edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetussa tuomiossa luokiteltiin asianajajat jompaankumpaan kahdesta seuraavasta ryhmästä, eli yhtäältä työsuhteessa oleviin palkattuihin asianajajiin ja toisaalta asianajajiin, joilla ei ole minkäänlaista työsopimusta. Ainoastaan jälkimmäiseen ryhmään kuuluvien asianajajien laatimia asiakirjoja pidettiin mainitussa tuomiossa asianajosalaisuuden suojan piiriin kuuluvina.

ii) Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

40 On syytä muistuttaa, että edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetussa tuomiossa otettiin huomioon jäsenvaltioiden kansallisissa oikeusjärjestyksissä kyseisenä ajankohtana voimassa olleet yhteiset arviointiperusteet ja samankaltaiset edellytykset ja todettiin kyseisen tuomion 21 kohdassa, että asianajajien ja heidän asiakkaidensa kirjeenvaihdon luottamuksellisuutta on suojattava Euroopan yhteisön tasolla. Tuomiossa täsmennettiin kuitenkin, että tämän suojan myöntäminen edellyttää kahden edellytyksen yhtäaikaista täyttymistä.

41 Mainitun tuomion mukaan yhtäältä yhteydenpidon asianajajaan on tapahduttava ”asiakkaan puolustautumisoikeuksien” käyttämiseksi ja toisaalta kirjeenvaihtoa on käytävä ”riippumattomien asianajajien” eli ”sellaisten asianajajien kanssa, jotka eivät ole sidoksissa asiakkaaseen työsuhteen kautta”.

42 Edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetun tuomion 24 kohdassa todettiin tästä toisesta edellytyksestä, että se riippumattoman asianajajan asemaa ja ominaisuutta koskeva vaatimus, joka oikeudellisen neuvonantajan, jolta mahdollisesti suojattava viesti on peräisin, on täytettävä, perustuu sellaiseen käsitykseen asianajajan tehtävästä, jonka mukaan tämän katsotaan olevan osatekijä oikeudenhoidon toteuttamisessa ja antavan riippumattomasti ja oikeudenhoidon etujen mukaisesti asiakkaalle tämän tarvitsemaa oikeudellista neuvontaa. Vastapainona tälle suojalle ovat yleisen edun nimissä asetetut ja valvotut ammattieettiset ja kurinpitosäännöt. Kyseisen tuomion mainitun kohdan mukaan tällainen käsitys vastaa jäsenvaltioiden yhteisiä oikeudellisia perinteitä ja on myös osa unionin oikeusjärjestystä, kuten nykyisen unionin tuomioistuimen perussäännön 19 artiklan määräykset osoittavat.

43 Nämä päätelmät toistettiin kyseisen tuomion 27 kohdassa, jonka mukaan asianajosalaisuuden suojan piiriin mahdollisesti kuuluva kirjeenvaihto on käytävä ”riippumattoman asianajajan eli sellaisen asianajajan [kanssa], joka ei ole työsuhteen kautta sidoksissa asiakkaaseen”.

44 Tästä seuraa, että riippumattomuuden vaatimuksen täyttymiseksi asianajajan ja tämän asiakkaan välillä ei saa olla minkäänlaista työsuhdetta, joten asianajosalaisuuden suojan piiriin ei kuulu yrityksen tai konsernin sisäinen yhteydenpito yrityslakimiehinä toimivien asianajajien kanssa.

45 Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 60 ja 61 kohdassa todennut, asianajajan riippumattomuuden käsitettä ei määritellä vain positiivisesti, eli viittaamalla ammattieettisiin sääntöihin liittyviin sitoumuksiin, vaan se määritellään myös negatiivisesti,

eli työ- tai palvelussuhteen puuttumisen perusteella. Vaikka yrityslakimiehenä toimiva asianajaja on hyväksytty asianajajayhteisöön ja häntä koskevat siihen liittyvät ammattisääntöjen mukaiset sitoumukset, hän ei ole samassa määrin riippumaton työnantajastaan kuin ulkopuolisessa asianajotoimistossa työskentelevä asianajaja on asiakkaaseensa nähden. Näissä olosuhteissa yrityslakimiehenä toimivan asianajajan on vaikeampi ratkaista mahdolliset ristiriidat ammatillisten velvoitteittensa ja asiakkaansa tavoitteiden välillä kuin ulkopuolisen asianajajan.

46 Ammattisääntöihin liittyvistä sitoumuksista, joihin valittajat ovat vedonneet S:n riippumattomuuden osoittamiseksi, on huomautettava, että vaikka on totta, että Alankomaiden oikeuden mukaiset ammattijärjestön säännöt, joihin Akzo ja Akcros ovat vedonneet, voivat vahvistaa yrityslakimiehenä toimivan asianajajan asemaa yrityksessä, on kuitenkin niin, ettei niillä voida taata ulkopuoliseen asianajajaan verrattavissa olevaa riippumattomuutta.

47 Alankomaiden oikeuden erityissäännösten nojalla tässä tapauksessa sovellettavasta ammattisäännöstöstä huolimatta yrityslakimiehenä toimivaa asianajajaa ei voida hänellä olevista ammatinharjoittamiseen liittyvistä takeista riippumatta rinnastaa ulkopuoliseen asianajajaan hänen työsuhteensa vuoksi, joka jo olosuhteidensa vuoksi merkitsee, ettei yrityslakimiehenä toimiva asianajaja voi poiketa työnantajansa tavoittelemista kaupallisista strategioista, ja joka siten kyseenalaistaa asianajajan kyvyn harjoittaa ammattia riippumattomasti.

48 On syytä lisätä, että yrityslakimiehenä toimivaa asianajajaa voidaan hänen työsopimuksensa perusteella pyytää hoitamaan muita tehtäviä, jotka voivat vaikuttaa yrityksen liiketoimintaperiaatteisiin, kuten nyt esillä olevassa asiassa vastaamaan kilpailuoikeudellisesta ohjauksesta. Tällaiset tehtävät vahvistavat välttämättä asianajajan läheisiä suhteita työnantajaansa.

49 Tästä seuraa, ettei yrityslakimiehenä toimiva asianajaja harjoita ulkopuoliseen asianajajaan verrattavalla tavalla ammattia riippumattomasti yrityslakimiehen taloudellisen riippuvuuden vuoksi sekä siitä syystä, että hänellä on läheisiä siteitä työnantajaansa.

50 Niinpä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei tehnyt oikeudellista virhettä, kun se sovelsi edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetussa tuomiossa mainittua asianajosalaisuuden suojan toista edellytystä.

51 Akzon ja Akcrosin ensimmäisen valitusperusteen yhteydessä esittämää ensimmäistä väitettä ei täten voida hyväksyä.

b) Toinen väite

i) Asianosaisten lausumat

52 Akzo ja Akcros väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi virheellisesti valituksenalaisen tuomion 174 kohdassa väitteen, jonka mukaan sillä, että yrityslakimiehenä toimivan asianajajan kanssa käydyltä yhteydenpidolta evätään asianajosalaisuuden suoja, loukataan yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Lähtökohtana kyseisen periaatteen soveltamisalan määrittämisessä pitäisi nimittäin olla riippumattomuus, joka on taattu esillä olevaan asiaan sovellettavilla ammattieettisillä ja ammatillisilla kurinpidollisilla säännöillä. Tämän arviointiperusteen mukaan yrityslakimiesten, jotka on hyväksytty asianajajiksi tai asianajajayhdistykseen, tilanne ei eroa ulkopuolisten asianajajien tilanteesta.

53 Komissio katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi perustellusti valituksenalaisen tuomion mainitussa kohdassa, että yrityslakimiehinä toimivat asianajajat ja ulkopuoliset asianajajat ovat selvästi erilaisissa tilanteissa, jotka eivät ole verrattavissa keskenään, muun muassa siitä syystä, että yrityslakimiehet ovat henkilökohtaisesti, toiminnallisesti, rakenteellisesti ja hierarkkisesti integroituneet yrityksiin, joiden palveluksessa he ovat.

ii) Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

54 On muistutettava, että yhdenvertaisen kohtelun periaate on unionin oikeuden yleinen periaate, joka on vahvistettu Euroopan unionin perusoikeuskirjan 20 ja 21 artiklassa.

55 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kyseinen periaate edellyttää, että toisiinsa rinnastettavia tilanteita ei kohdella eri tavalla eikä erilaisia tilanteita kohdella samalla tavalla, ellei tällaista kohtelua voida objektiivisesti perustella (ks. asia C-344/04, IATA ja ELFAA, tuomio 10.1.2006, Kok., s. I-403, 95 kohta; asia C-303/05, Advocaten voor de Wereld, tuomio 3.5.2007, Kok., s. I-3633, 56 kohta ja asia C-127/07, Arcelor Atlantique et Lorraine ym., tuomio 16.12.2008, Kok., s. I-9895, 23 kohta).

56 Näiden kahden asianajajaryhmän olennaisista piirteistä eli asianajajien ammatillisesta asemasta on todettava, että tämän tuomion 45–49 kohdasta ilmenee, ettei yrityslakimiehenä toimiva asianajaja ole siitä huolimatta, että hänet on hyväksytty asianajajaksi ja että häntä velvoittavat tietyt ammattisääntöihin liittyvät sitoumukset, samassa määrin riippumaton työnantajastaan kuin ulkopuolisessa asianajotoimistossa työskentelevä asianajaja on asiakkaaseensa nähden.

57 Kuten julkisasiamies on korostanut ratkaisuehdotuksensa 83 kohdassa, tämä riippumattomuutta koskeva ero on silti merkittävä, vaikka kansallinen lainsäätäjä – tässä tapauksessa Alankomaiden lainsäätäjä – on pyrkinyt rinnastamaan ulkopuoliset asianajajat ja yrityslakimiehinä toimivat asianajajat. Tällainen rinnastaminen liittyy näet yksinomaan muodolliseen toimeen, jolla yrityslakimies hyväksytään asianajajaksi ja hänelle asetetaan ammattieettisiin sääntöihin liittyvät velvoitteet, joita asianajajayhteisöön ottamisesta hänelle seuraa. Nämä oikeussäännöt eivät sitä vastoin muuta millään tavoin taloudellista riippuvuutta ja työsuhteessa olevan asianajajan henkilökohtaista identifioitumista yritykseensä.

58 Näistä päätelmistä seuraa, että yrityslakimiehenä toimiva asianajaja on perustavanlaatuisesti erilaisessa asemassa kuin ulkopuolinen asianajaja niin, että heidän tilanteensa eivät ole tämän tuomion 55 kohdassa viitatun oikeuskäytännön mukaisesti toisiinsa rinnastettavia.

59 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten perustellusti todennut, ettei yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ole loukattu.

60 Ensimmäisen valitusperusteen yhteydessä esitettyä toista väitettä ei siten voida myöskään hyväksyä.

61 Ensimmäinen valitusperuste on näin ollen hylättävä kokonaisuudessaan.

2. Toinen valitusperuste

62 Siinä tapauksessa, että unionin tuomioistuin katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tulkitsi edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio

annettua tuomiota asianmukaisesti ja että tällä vuonna 1982 julistetulla tuomiolla oli tarkoitus jättää yhteydenpito työsuhteisten asianajajien kanssa asianajosalaisuuden suojan ulkopuolelle, Akzo ja Akcros esittävät toissijaisesti toisen valitusperusteen, joka perustuu kahteen väitteeseen, jotka kumpikin jakautuvat kahteen osaan.

63 Valittajat, joita useat väliintulijat tukevat, tukeutuvat ensimmäisen väitteen osalta kansallisten oikeusjärjestysten sekä unionin oikeusjärjestyksen kehittymiseen. Toisen väitteen Akzo ja Akcros perustavat puolustautumisoikeuksiin ja oikeusvarmuuden periaatteeseen.

64 Komissio katsoo, ettei mikään esitetyistä väitteistä tue valitusperustetta.

a) Ensimmäisen väitteen ensimmäinen osa (kansallisten oikeusjärjestysten kehitys)

i) Asianosaisten lausumat

65 Akzo ja Akcros väittävät, että vuodesta 1982 lähtien tapahtuneen ”oikeudellisen ympäristön” merkittävän kehityksen vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt ”tulkita uudelleen” edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annettuun tuomioon liittyvää oikeuskäytäntöä asianajosalaisuuden suojan osalta.

66 Akzo ja Akcros katsovat, että valituksenalaisen tuomion 170 ja 171 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti virheellisesti laajentamatta asianajosalaisuuden suojan henkilöllistä soveltamisalaa sillä perusteella, että kansallisissa lainsäädännöissä ei tunnusteta yksiselitteisesti ja selkeästi yrityslakimiesten kanssa käydyn yhteydenpidon luottamuksellisuuden suojaa. Kansallisella tasolla olevan yhtenäisen suuntauksen puuttumisesta huolimatta unionin oikeudessa voidaan antaa puolustautumisoikeuksille parempaa suojaa kuin tietyissä kansallisissa oikeusjärjestyksissä.

67 Komissio huomauttaa, että valittajat vaativat esitetyllä valitusperusteella unionin tuomioistuinta lähinnä muuttamaan edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annettuun tuomioon perustuvaa oikeuskäytäntöä.

68 Komissio toteaa, että valittajat eivät kyseenalaista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmää, jonka mukaan jäsenvaltioiden lainsäädäntöjen enemmistössä ei vallitse suuntausta, jonka mukaan yhteydenpito yrityslakimiehinä toimiviin asianajajiin on suojattu asianajosalaisuuden suojan nojalla.

ii) Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

69 On palautettava mieliin, että edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetussa tuomiossa olevissa päätelmissä, jotka koskevat asianajosalaisuuden suojan periaatetta kilpailuoikeudellisten tarkastusmenettelyjen yhteydessä, korostettiin sitä, että tällä unionin oikeuden alalla on otettava huomioon jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksille yhteiset periaatteet ja käsitykset, jotka koskevat muun muassa asianajajien ja asiakkaiden välisen yhteydenpidon luottamuksellisuutta (ks. tämän tuomion 18 kohta). Mainitussa tuomiossa vertailtiin tästä syystä eri kansallisia oikeusjärjestyksiä.

70 Edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetun tuomion 19 ja 20 kohdassa todettiin, että vaikka asianajajien ja asiakkaiden välisen kirjeenvaihdon suoja on yleisesti tunnustettu, sen ulottuvuus ja soveltamisedellytykset vaihtelevat eri kansallisissa säännöstöissä. Tämän vertailun perusteella kuitenkin katsottiin, että asianajajien ja asiakkaiden välisen yhteydenpidon luottamuksellisuutta on suojattava unionin oikeuden nojalla sikäli kuin mainitun tuomion 21 kohdassa mainitut kaksi edellytystä täyttyvät.

71 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin puolestaan totesi valituksenalaisen tuomion 170 kohdassa, että vaikka on totta, että yrityslakimiehen roolin erityisyyden myöntäminen ja tämän kanssa käydyn kirjeenvaihdon suojaaminen luottamuksellisuuden vuoksi ovat suhteellisesti yleisempiä vuonna 2004 kuin edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetun tuomion ajankohtana, tältä osin ei kuitenkaan ole mahdollista tunnistaa yhdenmukaisia tai selvästi valta-asemassa olevia suuntauksia jäsenvaltioiden lainsäädännöissä.

72 Valituksenalaisen tuomion 171 kohdasta ilmenee lisäksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittamasta oikeusvertailevasta tutkimuksesta käy ilmi, että on edelleen merkittävä määrä jäsenvaltioita, jotka jättävät yrityslakimiehet asianajajien ja asiakkaiden välisen yhteydenpidon luottamuksellisuuden suojan ulkopuolelle. Suuressa osassa jäsenvaltioita ei myöskään hyväksytä yrityslakimiesten merkitsemistä asianajajaluetteloon eikä näin ollen sitä, että he saisivat asianajajan aseman.

73 Akzo ja Akcros ovat itsekin myöntäneet tältä osin, ettei jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksissä ole todettavissa mitään yleistä suuntausta siihen, että yrityslakimiehinä toimivat asianajajat rinnastettaisiin itsenäisesti ammattiaan harjoittaviin asianajajiin.

74 Mitään vallitsevaa suuntausta siihen, että yrityksen tai konsernin sisäistä yhteydenpitoa yrityslakimiehinä toimivien asianajajien kanssa suojataan asianajosalaisuuden suojan nojalla, ei voida näin ollen osoittaa Euroopan unionin 27 jäsenvaltion oikeusjärjestyksissä.

75 Toisin kuin valittajat pyrkivät osoittamaan, Alankomaiden voimassa olevaa oikeustilaa ei täten voida pitää jäsenvaltioissa yleistyvänä uutena kehityksenä eikä olennaisena seikkana asianajosalaisuuden suojan soveltamisalan määrittämiseksi.

76 Unionin tuomioistuin katsoo näin, että niiden vuosien aikana, jotka ovat kuluneet edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annetusta tuomiosta, oikeustila unionin jäsenvaltioissa ei ole kehittynyt siinä määrin, että kehitys olisi perusteena myös oikeuskäytännön kehittämiselle siihen suuntaan, että yrityslakimiehinä toimivat asianajajat kuuluvat asianajosalaisuuden suojan piiriin.

77 Ensimmäisen väitteen ensimmäinen osa on siten hylättävä.

b) Ensimmäisen väitteen toinen osa (unionin oikeusjärjestyksen kehitys)

i) Asianosaisten lausumat

78 Akzo ja Akcros väittävät, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottanut valituksenalaisen tuomion 172 ja 173 kohdassa huomioon unionin oikeuden sen muutoksen merkitystä, joka liittyy muun muassa perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) voimaantuloon.

79 Akzon ja Akcrosin näkemyksen mukaan kartelleja koskevien menettelysääntöjen ”nykyaikaistaminen” on johtanut nimittäin siihen, että tarvitaan yhä enemmän yrityksen sisäistä oikeudellista neuvontaa, jonka ehkäisevää tehtävää kilpailuoikeuden rikkomisen estämisessä ei pidä aliarvioida, koska yrityslakimiehinä toimivat asianajajat voivat hyödyntää yritysten ja niiden liiketoimien syvällistä tuntemusta.

80 Akzo ja Akcros lisäävät, että unionin kilpailuoikeuden asianmukaisen soveltamisen kannalta toivottavien compliance-ohjelmien toteuttaminen edellyttää sitä, että yrityksen tai konsernin sisäinen yhteydenpito yrityslakimiehinä toimiviin asianajajiin voi tapahtua luottamuksellisesti.

81 Komissio katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisessa tuomiossa tekemiä toteamuksia Akzon ja Akcrosin esittämästä väitteestä ei rasita oikeudellinen virhe.

82 Komissio korostaa, että asetuksen N:o 1/2003 säännökset eivät vaikuta millään tavoin asianajosalaisuuden suojan laajuuteen.

ii) Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

83 Vaikka on totta, että asetuksella N:o 1/2003 muutettiin merkittävästi unionin kilpailuoikeuden menettelysääntöjä, on myös kiistatonta, ettei näihin sääntöihin sisälly mitään sellaista seikkaa, jonka perusteella voitaisiin todeta, että näissä säännöissä edellytetään itsenäisesti ammattiaan harjoittavien asianajajien ja yrityslakimiehinä

toimivien asianajajien rinnastamista toisiinsa asianajosalaisuuden suojan osalta, koska asetuksessa ei säädetä lainkaan kyseisestä periaatteesta.

84 Asetuksen N:o 1/2003 20 artiklan säännöksistä nimittäin ilmenee, että komissio voi toteuttaa kaikki tarvittavat tarkastukset yrityksissä ja tutkia tässä yhteydessä kirjanpitoa ja kaikkia muita liikeasiakirjoja riippumatta siitä, missä muodossa ne on tallennettu, sekä ottaa tai saada missä tahansa muodossa jäljennöksiä ja otteita kirjanpidosta tai asiakirjoista.

85 Samoin kuin asetuksen N:o 17 14 artiklan 1 kohdan a ja b alakohdassa, asetuksessa N:o 1/2003 on siten määritelty komission tarkastusvalta laajasti. Koska kilpailusääntöjen rikkomisen selville saaminen on yhä vaikeampaa, on välttämätöntä suojella kilpailua tehokkaasti ja komissiolle on annettava tarkastusten tehokkuuden säilyttämiseksi valtuudet päästä kaikkiin tiloihin, joissa liikeasiakirjoja voidaan säilyttää, mukaan lukien yksityisasunnot, kuten asetuksen N:o 1/2003 johdanto-osan 25 ja 26 perustelukappaleesta ilmenee.

86 Toisin kuin valittajat pyrkivät osoittamaan, asetuksen N:o 1/2003 tarkoituksena ei siten ole rinnastaa yrityslakimiehinä toimivia asianajajia ulkopuolisiin asianajajiin asianajosalaisuuden suojan osalta, vaan sen tarkoituksena on lisätä komission tarkastusvallan laajuutta muun muassa sellaisten asiakirjojen osalta, jotka voivat olla tällaisten toimenpiteiden kohteina.

87 Erityisesti asetuksella N:o 1/2003 toteutetulla kilpailuoikeuden menettelysääntöjen muuttamisella ei näin ollen voida myöskään perustella poikkeamista edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annettuun tuomioon perustuvasta oikeuskäytännöstä.

88 Ensimmäisen väitteen toinen osa on siten myös hylättävä.

89 Tästä seuraa, että toisen valitusperusteen yhteydessä vedottu ensimmäinen väite on hylättävä kokonaisuudessaan.

c) Toisen väitteen ensimmäinen osa (puolustautumisoikeudet)

i) Asianosaisten lausumat

90 Akzo ja Akcros väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 176 kohdassa tekemällä tulkinnalla asianajosalaisuuden suojan laajuudesta alennetaan yritysten puolustautumisoikeuksien suojan tasoa. Siitä, että yrityslakimiehenä toimivalta asianajajalta pyydetään oikeudellista neuvontaa, ei nimittäin saada samaa hyötyä, eikä neuvontaa voida käyttää koko laajuudessaan, jos yrityksen tai konsernin sisäiseen yhteydenpitoon tällaisen asianajajan kanssa ei sovelleta asianajosalaisuuden suojaa.

91 Komissio katsoo valittajien väittämästä poiketen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tulkinnalla asianajosalaisuuden suojan soveltamisalasta ei loukata millään tavoin puolustautumisoikeuksia.

ii) Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

92 On muistutettava, että puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kaikissa sellaisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia – erityisesti sakkoja tai uhkasakkoja –, on unionin oikeuden perusperiaate, jota on korostettu moneen otteeseen unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä (ks. asia C-194/99 P, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-10821, 30 kohta; asia C-289/04 P, Showa Denko v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5859, 68 kohta ja asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, Kok., s. I-1331, 68 kohta) ja joka on vahvistettu Euroopan unionin perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa.

93 Valittajat vaativat esittämällään väitteellä sen toteamista, että yrityksillä olevan oikeuden saada neuvoja vapaasti valitsemaltaan oikeudelliselta neuvonantajalta sekä antaa tämän henkilön puolustaa ja edustaa itseään on kuuluttava puolustautumisoikeuksiin ja että asianajajan ja asiakkaan välisen yhteydenpidon luottamuksellisuuden suoja on osa näitä oikeuksia kyseisen asianajajan ammatillisesta asemasta riippumatta.

94 Tästä väitteestä on huomautettava, että silloin kun yritys kääntyy yrityslakimiehensä puoleen, se ei ole tekemisissä riippumattoman ulkopuolisen henkilön kanssa vaan henkilön, joka on yksi sen työntekijöistä, niistä mahdollisista ammatillisista velvoitteista huolimatta, jotka seuraavat asianajajayhteisöön hyväksymisestä.

95 On syytä lisätä, että vaikka oletettaisiin, että yrityksen tai konsernin palveluksessa olevien asianajajien antaman neuvonnan tulisi sisältyä oikeuteen saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään, tämä ei estä ammatinharjoittamiseen liittyvien tiettyjen rajoitusten tai ehtojen soveltamista silloin, kun yrityslakimiehinä toimivat asianajajat hoitavat asiaa, eikä tämän ole katsottava loukkaavan puolustautumisoikeuksia. Yrityslakimiehet eivät siten aina voi edustaa työnantajaansa kaikissa

kansallisissa tuomioistuimissa, ja tällaiset säännöt rajoittavat mahdollisten asiakkaiden mahdollisuuksia valita niille sopivin oikeudellinen neuvonantaja.

96 Edellä esitetystä seuraa, että kaikkien oikeussubjektien, jotka pyytävät neuvoa asianajajalta, on hyväksyttävä tällaiset rajoitukset ja ehdot, jotka liittyvät tämän ammatin harjoittamiseen. Asianajosalaisuuden suojaa koskevat edellytykset ovat osa näitä rajoituksia ja ehtoja.

97 Väite, joka koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista, ei siten ole perusteltu.

d) Toisen väitteen toinen osa (oikeusvarmuuden periaate)

i) Asianosaisten lausumat

98 Akzo ja Akcros katsovat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamukset loukkaavat myös oikeusvarmuuden periaatetta, koska SEUT 101 artiklaa sovelletaan usein samanaikaisesti vastaavien kansallisen oikeuden säännösten kanssa. Yrityslakimiehinä toimivien asianajajien kanssa käydyn kirjeenvaihdon luottamuksellisuuden suoja ei saa siten riippua siitä, suorittaako tarkastuksen komissio vai kansallinen viranomainen.

99 Komissio korostaa sen sijaan sitä, että jos asianajosalaisuuden suojan periaatetta, jota sovelletaan sen suorittamiin tarkastuksiin, ei määriteltäisi enää unionin tasolla vaan kansallisessa oikeudessa, tämä johtaisi monimutkaisiin ja epävarmoihin tilanteisiin kaikkien asianosaisten kannalta, mikä loukkaisi oikeusvarmuuden periaatetta, johon Akzo ja Akcros ovat vedonneet.

ii) Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

100 On palautettava mieliin, että oikeusvarmuuden periaate on unionin oikeuden yleinen periaate ja se edellyttää muun muassa sitä, että lainsäädäntö, joka aiheuttaa yksityisille epäedullisia seurauksia, on selvää ja täsmällistä ja että sen soveltaminen on yksityisten ennakoitavissa (ks. asia C-110/03, Belgia v. komissio, tuomio 14.4.2005, Kok., s. I-2801, 30 kohta; asia C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomio 7.6.2007, Kok., s. I-4405, 79 kohta ja asia C-226/08, Stadt Papenburg, tuomio 14.1.2010, Kok., s. I-131, 45 kohta).

101 Jotta edellä mainittua periaatetta koskevaan väitteeseen voitaisiin vastata, on syytä huomauttaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisessa tuomiossa tekemä tulkinta, jonka mukaan yrityksen tai konsernin sisäinen yhteydenpito yrityslakimiehinä toimivien asianajajien kanssa ei kuulu asianajosalaisuuden suojan piiriin silloin, kun komissio on suorittanut tarkastuksen, ei aiheuta mainitun suojan laajuutta koskevaa oikeudellista epävarmuutta.

102 Asetuksen N:o 17 ja asetuksen N:o 1/2003 nojalla komissiolle annettu toimivalta eroaa nimittäin laajuudeltaan kansallisen tason tarkastustoimivallasta. Nämä molemmat eri menettelylajit perustuvat nimittäin toimivallan jakoon eri kilpailuviranomaisten

välillä. Asianajosalaisuuden suojaa koskevat säännöt voivat näin ollen vaihdella tämän toimivallanjaon sekä siihen liittyvän lainsäädännön mukaan.

103 Oikeuskäytännön mukaan kilpailunrajoituksia tarkastellaan unionin kilpailuoikeudessa ja kansallisessa kilpailuoikeudessa eri näkökulmista. Kun SEUT 101 ja SEUT 102 artiklassa käsitellään kilpailunrajoituksia niiden esteiden kannalta, joita niistä voi aiheutua jäsenvaltioiden väliselle kaupalle, kansallisissa lainsäädännöissä, joihin ovat vaikuttaneet näille lainsäädännöille ominaiset lähestymistavat, tarkastellaan kilpailunrajoituksia ainoastaan näiden kansallisille lainsäädännöille ominaisten näkökohtien kannalta (ks. vastaavasti asia C-67/91, Asociación Española de Banca Privada ym., tuomio 16.7.1992, Kok., s. I-4785, Kok. Ep. XIII, s. I-87, 11 kohta).

104 Yritykset, joiden liiketilat tutkitaan kilpailuoikeudellisen tutkinnan yhteydessä, voivat täten määrittää oikeutensa ja velvollisuutensa toimivaltaisiin viranomaisiin sovellettavaan lakiin nähden esimerkiksi sen osalta, miten tällaisen tutkinnan yhteydessä mahdollisesti haltuunotettuja asiakirjoja kohdellaan, sekä sen osalta, voivatko kyseiset yritykset vedota yrityslakimiehinä toimivien asianajajien kanssa käydyn yhteydenpidon luottamuksellisuuden suojaan. Yritykset voivat siten mainittujen viranomaisten toimivallan sekä niiden konkreettisten valtuuksien nojalla asianmukaisesti määrittää asiakirjojen luovuttamisvelvollisuuden sisällön.

105 Oikeusvarmuuden periaate ei täten edellytä sitä, että näissä kummassakin menettelylajissa on sovellettava samoja arviointiperusteita asianajosalaisuuden osalta.

106 Sillä, että komission suorittaman tarkastuksen yhteydessä asianajosalaisuuden suoja on rajattu vain yhteydenpitoon yrityksen ulkopuolisten asianajajien kanssa, ei näin ollen loukata periaatetta, johon Akzo ja Akcros ovat vedonneet.

107 Oikeusvarmuuden periaatetta koskeva väite ei näin ollen ole perusteltu.

108 Edellä lausutusta seuraa, että toinen valitusperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

3. Kolmas valitusperuste

a) Asianosaisten lausumat

109 Akzo ja Akcros vetoavat vielä toissijaisemmin siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemät toteamukset kokonaisuudessaan loukkaavat jäsenvaltioiden menettelyllisen autonomian periaatetta sekä annetun toimivallan periaatetta.

110 Akzo ja Akcros täsmentävät, että asetuksen N:o 1/2003 22 artiklan 2 kohdassa ilmaistaan jäsenvaltioiden menettelyllisen autonomian periaate kyseisellä alalla. Unionin lainsäätäjä on nimenomaisesti täsmentänyt, että myös silloin, kun tarkastukset SEUT 101 tai SEUT 102 artiklan rikkomisen toteamiseksi suoritetaan komission pyynnöstä, kansallisen kilpailuviranomaisen virkamiehet käyttävät valtuuksiaan kansallisen

lainsäädännön mukaisesti. Lainsäätäjä ei ole antanut yhdenmukaista määritelmää asianajosalaisuuden suojan periaatteelle, mikä merkitsee sitä, että jäsenvaltioilla on edelleen toimivalta määrittää tämä puolustautumisoikeuksia koskeva erityspiirre.

111 Komissio väittää, ettei valituksenalaisessa tuomiossa loukata kolmannessa valitusperusteessa tarkoitettuja periaatteita. Jäsenvaltioiden menettelyllisen autonomian periaatteella säännellään nimittäin tilanteita, joissa jäsenvaltioiden tuomioistuinten ja viranomaisten on pantava täytäntöön unionin oikeussääntöjä, mutta tätä periaatetta ei sovelleta silloin, kun on kyse itse toimielinten toimien oikeudellisten rajojen määrittämisestä.

112 Komissio päättelee tästä, että määritelmä, jonka mukaan asianajosalaisuuden suojan soveltamisala on yhtenäinen koko unionissa SEUT 101 ja SEUT 102 artiklan rikkomisen toteamista koskevissa menettelyissä, merkitsee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sovelsi asianmukaisesti edellä mainitussa asiassa AM & S Europe vastaan komissio annettua tuomiota. Annetun toimivallan periaatetta ei näin ollen ole myöskään loukattu.

b) Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

113 On palautettava mieliin, että jäsenvaltioiden menettelyllisen autonomian periaatteen mukaan silloin, kun unioni ei ole antanut asiaa koskevia säännöksiä, kunkin jäsenvaltion asiana on sisäisessä oikeusjärjestyksessään määrittää toimivaltaiset tuomioistuimet ja antaa menettelysäännöt sellaisia oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan unionin oikeuteen perustuvat yksityisten oikeudet (ks. vastaavasti

asia 33/76, Rewe, tuomio 16.12.1976, Kok., s. 1989, Kok. Ep. III, s. 271, 5 kohta; asia C-213/89, Factortame ym., tuomio 19.6.1990, Kok., s. I-2433, Kok. Ep. X, s. 453, 19 kohta; asia C-312/93, Peterbroeck, tuomio 14.12.1995, Kok., s. I-4599, 12 kohta ja asia C-13/01, Safalero, tuomio 11.9.2003, Kok., s. I-8679, 49 kohta).

114 Esillä olevassa asiassa unionin tuomioistuinta on kuitenkin pyydetty lausumaan unionin toimielimen sellaisen päätöksen laillisuudesta, joka on tehty unionin tasolla annetun sellaisen säännöstön nojalla, jossa ei myöskään viitata lainkaan kansalliseen oikeuteen.

115 Asianajosalaisuuden suojan periaatetta on välttämätöntä tulkita ja soveltaa yhdenmukaisesti unionin tasolla, jotta komission kartellimenettelyjen yhteydessä suorittamat tarkastukset voidaan toteuttaa siten, että kyseisiä yrityksiä kohdellaan yhdenvertaisesti. Mikäli näin ei olisi, vaarannettaisiin unionin oikeuden yhtenäisyys, jos nojauduttaisiin jäsenvaltion kansallisen oikeuden sääntöihin tai oikeudellisiin käsitteisiin. Unionin oikeusjärjestyksen yhdenmukainen tulkinta ja soveltaminen eivät saa riippua tarkastuksen suorituspaikasta eivätkä kansallisten säännöstöjen mahdollisista erityispiirteistä.

116 Annetun toimivallan periaatteen osalta on korostettava, että kilpailuoikeuden menettelysäännöt, sellaisina kuin niistä on säädetty asetuksen N:o 17 14 artiklassa ja asetuksen N:o 1/2003 20 artiklassa, kuuluvat sisämarkkinoiden toimintaa varten tarvittaviin sääntöihin, joiden antaminen kuuluu unionin yksinomaiseen toimivaltaan SEUT 3 artiklan 1 kohdan b alakohdan nojalla.

117 Unionin tehtävänä on antaa SEUT 103 artiklan mukaisesti aiheelliset asetukset ja direktiivit yrityksiin sovellettavia kilpailusääntöjä koskevissa SEUT 101 ja SEUT 102 artiklassa tarkoitettujen periaatteiden soveltamiseksi. Tämän toimivallan tarkoituksena

on muun muassa varmistaa ottamalla käyttöön sakot ja uhkasakot se, että kyseisissä artikloissa tarkoitettuja kieltoja noudatetaan, sekä määritellä komission tehtävät näiden määräysten soveltamisessa.

118 SEUT 105 artiklassa määrätään tässä yhteydessä, että komissio huolehtii SEUT 101 ja SEUT 102 artiklassa määrättyjen periaatteiden soveltamisesta sekä tutkii tapaukset, joissa näitä periaatteita epäillään rikotun.

119 Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 172 kohdassa todennut, kansallista lainsäädäntöä voidaan soveltaa komission Euroopan unionin kilpailuviranomaisena suorittamiin tarkastuksiin vain siltä osin kuin jäsenvaltioiden viranomaiset antavat sille asetuksen N:o 17 14 artiklan 6 kohdan tai asetuksen N:o 1/2003 20 artiklan 6 kohdan mukaisesti virka-apua erityisesti silloin, kun kyseessä on asianomaisten yritysten vastustuksen murtaminen käyttämällä välitöntä pakkoa. Sitä vastoin yksinomaan unionin oikeuden perusteella määräytyy, mitkä asiakirjat komissio saa tutkia ja jäljentää kartellioikeudellisen tarkastuksen yhteydessä.

120 Jäsenvaltioiden menettelyllisen autonomian sekä annetun toimivallan periaatteisiin ei näin ollen voida vedota komissiolla kyseisellä alalla olevaa toimivaltaa vastaan.

121 Kolmatta valitusperustetta ei näin ollen voida myöskään hyväksyä.

122 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, ettei valitus ole perusteltu.

VI Oikeudenkäyntikulut

123 Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan, jota työjärjestyksen 118 artiklan nojalla sovelletaan valituksen käsittelyyn, asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska komissio on vaatinut Akzon ja Ackrosin velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut ja koska ne ovat hävinneet asian, ne on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut. Niiden on vastattava näistä oikeudenkäyntikuluista yhteisvastuullisesti, koska ne ovat tehneet valituksen yhdessä.

124 Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta, Irlanti ja Alankomaiden kuningaskunta vastaavat väliintulijoina unionin tuomioistuimessa omista oikeudenkäyntikuluistaan työjärjestyksen 69 artiklan 4 kohdan ensimmäisen alakohdan mukaisesti.

125 Muut oikeudenkäynnin osapuolet, jotka ovat tukeneet valitusta ja jotka ovat hävinneet asian, vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan työjärjestyksen 69 artiklan 4 kohdan kolmannen alakohdan nojalla.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (suuri jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Valitus hylätään.

2) Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta, Irlanti ja Alankomaiden kuningaskunta vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan.

3) **Conseil des barreaux européens, Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, European Company Lawyers Association, American Corporate Counsel Association (ACCA) – European Chapter ja International Bar Association vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan.**

4) **Akzo Nobel Chemicals Ltd ja Akcros Chemicals Ltd korvaavat oikeudenkäyntikulut muilta osin yhteisvastuullisesti.**

Allekirjoitukset